

דיני חוזים

נדונה בבית המשפט העליון (בפני השופטים אלכס שטיין, נועם סולברג, ודוד מינץ), ובמסגרתה הפך בית המשפט העליון את הקערה על פיה.

אמנם כל שופטי המותב סברו במידה כזו או אחרת, כי ההכרעה בנסיבות המקרה נגזרת מהאופן שבו יש לפרש את תניית השיפוט. ואולם, התפלגות הדעות ביניהם מאלפת.

בלשון מאופקת אך חדה כתער, ביקרו השופטים שטיין וסולברג איש את חברו למותב, וכן פסיקות קודמות של בית המשפט העליון. דבריהם מספקים לקורא הצצה ייחודית לפולמוס שלעיתים קרובות נשאר בין כתלי לשכות השופטים.

השופט שטיין סבר כי תניית השיפוט שעליו חתומה החברה בהחלט חובקת גם את עניינו של מנהלה. הוא ביסס את הכרעתו במידה רבה על משנתו בנוגע לתורת פרשנות החוזה הכללית, כפי שהובעה בפסק דין ידוע בעניין ביבי כבישים², שבו קבע השופט שטיין כי אמנם ההלכה הידועה בעניין אפרופים חלה על כלל החוזים, אולם "לא כל החוזים נולדו שווים". לשיטתו, פרשנות של חוזים "סגורים" מקנה חשיבות מיוחדת ללשונם הכתובה, ובהתאם לכך יש לפרשם, למעט מקרים חריגים³.

בכל הנוגע לפרשנות של תניית השיפוט בעניין לגזיאל השופט שטיין אף חידד את המסר: "לשונה הברורה וההחלטית של תניית השיפוט הזר", החולשת על "כל סכסוך הקשור לחשבונית זאת, או לכל מכירה

רועי דותן*

צילום: ניר עמית

האם תניית שיפוט זרה חלה על נושאי משרה בחברה? פרשנות ואירוניה שיפוטית

ישראלית. בהסכם ההתקשרות, שנערך על גבי חשבונית, נכללה תניית שיפוט ייחודית לבית המשפט המוסמך באנטוורפן, בלגיה. בחודש יוני 2021 הגישה החברה הישראלית לבית משפט השלום בתל אביב יפו תביעה נגד החברה הבלגית, נגד מנהלה של החברה הבלגית – מר לגזיאל ונגד יצרנית המכונה הקנדית.

נוכח קיומה של תניית שיפוט הגישו החברה הבלגית, מנהל החברה לגזיאל, וכן היצרנית הקנדית בקשה לעיכוב הליכים. ואולם, בניגוד לחברה הבלגית וליצרנית הקנדית, בקשתו של לגזיאל נדחתה בבית משפט השלום, לאחר שנקבע כי הוא אינו כפוף לתניית השיפוט הזר בהסכם. בקשת רשות ערעור שהגיש לגזיאל לבית המשפט המחוזי נדונה כערעור ונדחתה. עם זאת בקשת רשות ערעור שלישית שהגיש

בפסק דין שניתן בתחילת חודש פברואר 2022 ברע"א 6493/21 לגזיאל נ' אר אס דזיינ בע"מ¹ (להלן: "עניין לגזיאל"), הונחה לפתחו של בית המשפט העליון שאלה בעלת אופי תקדימי, שטרם זכתה לליבון מעמיק בפסיקה: האם תניית שיפוט שמעניקה סמכות שיפוט ייחודית לבית משפט זר, בחוזה שעליו חתומה חברה, יכולה לחסום הגשת תביעות נגד נושא משרה באותה חברה, גם אם הוא לא צד ישיר לתנייה. במילים אחרות, האם תניית שיפוט חוזית עשויה לחול בנסיבות מסוימות גם על צדדים שלישיים לחוזה?

עובדות המקרה שדונו בעניין לגזיאל היו פשוטות: חברה בלגית התקשרה באמצעות מנהל החברה, שמואל לגזיאל, בהסכם לשדרוג מכונת דפוס שנמצאת בבעלותה של חברה

* עורך דין ושותף במחלקת הליטיגציה של משרד עמר רייטר ז'אן שוכטוביץ ושות'.
1 פורסם בנוב 2022.2.2.

2 ע"א 7649/18 ביבי כבישים עפר ופיתוח בע"מ נ' רכבת ישראל בע"מ (נבו) 20.11.2019; דני"א 8100/19 ביבי כבישים עפר ופיתוח בע"מ נ' רכבת ישראל בע"מ (נבו) 19.4.2020.

3 עניין ביבי כבישים, פסי' 12-13 לפסק דינו של כבוד השופט שטיין.

מנגד, סבר השופט סולברג כי אין להחיל את תניית השיפוט הזר על עניינו של מנהל החברה הבלגית לגזיאל, אף שגם לעמדתו הפתרון נעוץ בפרשנות של תניית שיפוט. השופט סולברג סקר פסיקות קודמות של בית המשפט העליון בסוגיית פרשנותה של תניית שיפוט, ונאלץ להודות כמעט בעל כורחו, כי תמונת הפסיקה שתיאר רחוקה מלהיות אחידה והיא לא פחות מ"בוקה ומבולקה"¹⁶. השופט סולברג תיאר תמונה נורמטיבית על גבול הכאוטית, שבה התפתחו הלכות שונות בכיוונים הפוכים, אוזכרו פסקי דין תוך התעלמות מפסיקות הפוכות, ונגזרו תוצאות שיפוטיות שקשה לבסס אותן על ההלכות שהובאו כדי לתמוך בהן. חוסר הוודאות בתמונת הפסיקה הביאה לכך ש"הכל קם ונופל על

השופט סולברג תיאר תמונה נורמטיבית על גבול הכאוטית, שבה התפתחו הלכות שונות בכיוונים הפוכים, אוזכרו פסקי דין תוך התעלמות מפסיקות הפוכות, ונגזרו תוצאות שיפוטיות שקשה לבסס אותן על ההלכות שהובאו כדי לתמוך בהן

עתידיית, או הספקה עתידיית של שירות על ידי (החברה הבלגית)", באה לחסום את כל התובענות שמוגשות בקשר לסכסוך שמקורו בהסכם. זאת, כנגד כל גורם הקשור להסכם, לרבות אורגנים ואנשי פנים אחרים של החברה, וייתכן שאף ביחס לקבלן משנה של החברה הבלגית¹⁷. במילים פשוטות, לשיטת השופט שטיין, תניית השיפוט הזר במקרה זה חלה על "כל סכסוך", ללא יוצאים מן הכלל וללא קשר לזהותם של הצדדים לאותו סכסוך¹⁸. לעמדתו, התיבה "כל" איננה סובלת החרגות וסייגים, ואין מקום להמציאם בניגוד לכללי השפה והחוזה. לדבריו "תקופת השכתובים השיפוטיים אל תוך מערכות חוזיות, ככל שהיו כאלה, תמה עם פסק הדין שניתן בעניין ביבי כבישים בכפוף לחריגים שצוינו שם"¹⁹.

4 עניין לגזיאל, פסי' 16.

5 שם, פסי' 18 ו-25.

6 שם, פסי' 26.

7 שם, פסי' 3, 5 ו-14 לפסק דינו של כבוד השופט סולברג.

הפסיקה שאותה יבחר השופט התורן "להעלות על ראש שמחתו".⁸

השופט סולברג בחר לאמץ "כלל יציב ואחיד", על בסיס פסיקה קודמת של בית המשפט העליון בעניין מנור,⁹ ולפיו "מי שמבקש לשלול מן הצד השני זכות של התדיינות בפורום מוסמך, מן הנכון שיבטא זאת מפורשות וברורות בנוסחו של החוזה". לשיטתו, אין מדובר במקרה פרטי של פרשנות "חוזה סגור" לפי עניין ביבי כבישים, אלא בפרשנות לשונית דווקנית, לפיה תניית השיפוט הזר לא תחול אלא במקרים שבהם לשונה מפורשת וברורה, ולא נדרש הליך פרשני. בהתאם לכך, תניית שיפוט זרה - "נשק לא-קונבנציונלי" לשיטת השופט סולברג - שלשונה אינה ברורה וחד משמעית, "תומת" באופן מיידי.¹⁰ לכן, ניתן יהיה להחיל תניית שיפוט זרה כלפי צד שלישי רק מקום בו תניית השיפוט קובעת ברחל בתך הקטנה כי היא תוחל גם על צדדים שלישיים שאינם צד לחוזה.¹¹

חרף הדיון העיוני מאיר העיניים נראה כי שתי עמדות אלה מחמיצות את העיקר ומעוררות קושי. שאלת היקף התחולה הפרסונלי של תניית שיפוט לעולם אינה יכולה להסתיים בפרשנותה של תניית השיפוט עצמה. תורת הפרשנות החוזית, לפחות במובן הקונספטואלי, מבקשת להתחקות אחר אומד דעתם של הצדדים לחוזה (הסובייקטיבי, ולמצער, בהתאם להלכת אפרופים, זה האובייקטיבי). בהתאם לכך, יהא רצונם ואומד דעתם של הצדדים לתניית השיפוט אשר יהא, ואפילו יטרחו ויציינו ב"רחל בתך

הקטנה" (כפי עצתו של כבוד השופט סולברג) כי תניית השיפוט תוחל על אדם פלוני או על אנשים אלמוניים, אין בכוחו של אומד דעתם זה כדי לכבול צדדים שלישיים לתניית השיפוט מבלי שנתנו הסכמתם לכך.

לפיכך, הרחבת תחולתה של הוראה חוזית, ובפרט החלת תניית שיפוט על צדדים שלישיים שאינם צד לחוזה, אינה יכולה להישען רק על הפרשנות של תניית השיפוט. עליה להיקבע בהתאם לשיקולי מדיניות שיפוטית, תוך שימוש בכלים ודוקטרינות משפטיות חיצוניות לפרשנות של תניית השיפוט עצמה.

כך לדוגמה, בכל הנוגע להרחבת תחולתה של תניית בורות ביחס לצדדים שלישיים, הכירה הפסיקה בשימוש בעיקרון "הקרבה המשפטית" (privity) לצורך צירופם של צדדים שלישיים להליך בורות, גם אם הם אינם צד לתניית הבוררות. כך הם פני הדברים במקרים שבהם מדובר בגורם כלשהו הקשור קשר בר ינתק לסכסוך נשוא הבוררות, או לאחד מבעלי הדין.¹² מכוחו של עיקרון הקרבה משפטית הכירה הפסיקה באפשרות לכבול צד שלישי במעשה בי-דין מקום בו שיקולי מדיניות מצדיקים זאת, ובפרט כאשר לאותו גורם היה עניין ממשי בהליך, הוא ידע על קיומו והייתה לו הזדמנות להצטרף אליו.¹³ כמו כן הוכרה האפשרות של הרחבת תניית בורות גם כלפי בעל מניות בחברה, מכוח הדוקטרינה של הרמת מסך.¹⁴

ברשימה זו אינני מתיימר להביע עמדה בשאלה מהם כלל שיקולי המדיניות הרלוונטיים בסוגיה, או ביחס

משקע אבק הפולמוס המשפטי קשה לחלץ מפסק הדין בעניין לגזיאל את אותו כלל ברור ואחיד שביקשו שופטי העליון ליצור בפסיקתם. וזאת, בפרט כשעיקר הדיון בנוגע לפרשנותה של תניית השיפוט, ספק אם בכלל היה נדרש

לתוצאתם. כך גם קצרה היריעה מכדי למצות את מגוון ארגו הכלים המשפטי לפתרון הסוגיה. עם זאת, התשובה לשאלה אינה יכולה להיגזר לטעמי אך ורק מפרשנותה של תניית הבוררות, ועל כן הנמקת השופטים המבוססת, כל אחד בדרכו, על פרשנותה של תניית השיפוט נראית מוקשית. מי שהיה ער דווקא לקושי בעמדותיהם של חבריו, הוא השופט השלישי במושב – השופט מינץ שקבע כי "החוזה שבו קיימת תניית שיפוט, כובל ויכול לכבול, כמו כל חוזה, אך ורק את הצדדים לו".¹⁵ ואולם, עמדתו לפיה יש לראות בתניית

8 שם, פ"ס 14 לפסק דינו של כבוד השופט סולברג.

9 ע"א 724/85 מנו קוי נוסעים בע"מ נ' דמרי ואח' פ"ד מב (3) 324, 327 (1988).

10 עניין לגזיאל, פ"ס 20.

11 שם, פ"ס 23.

12 הפ"ב (מחוזי תל-אביב) 14-06-4661 הרב אליעזר כהנמן נ' הרב שמואל מרקוביץ' פ"ס 10 (נבו 16.7.2014); הפ"ב (מחוזי תל-אביב) 01-56019-12

19 אזורים נכסים בע"מ נ' גהה מבנים והשקעות בע"מ פ"ס 11 (נבו 5.4.2019).

13 ע"א 735/07 צמרות חברה לבנין ואח' נ' בנק מזרחי טפחות בע"מ פ"ס 27-28 (נבו 5.1.2011).

14 רע"א 3925/12 חן רונן נ' עו"ד יובל כהן פ"ס 15-16 (נבו 17.6.2013).

15 עניין לגזיאל, פ"ס 2 לפסק דינו של השופט מינץ.

בפרט כשעיקר הדיון בנוגע לפרשנותה של תניית השיפוט, ספק אם בכלל היה נדרש.

תוצאת פסק הדין אפוא היא אמנם תקדימית ולפיה תחולתה של תניית שיפוט בחוזה של חברה היא גם ביחס לנושא משרה בחברה שאינו צד ישיר לחוזה. עם זאת, מי שיבקש ללמוד מפסק הדין גזרה שווה ביחס למקרים עתידיים, או באילו נסיבות ומקרים ניתן יהיה להחיל תניית שיפוט זרה על צדדים שלישיים, צפוי להיתקל באותה "מבוכה" שעליה הצביע השופט סולברג בעניין לגזיאל.

כך או כך, אין ספק כי סוגיה זו תמשיך להעסיק את הערכאות הדיוניות, כמו גם את בעלי הדון ועורכי דינם בשנים הבאות וספק אם תהיה בנמצא מגמה אחידה ויציבה. ■

לפיה יוחל הדין הבלגי. משביססו שופטי המותב את מסקנתם על פרשנות תניית השיפוט, נראה שלכל הפחות היה מקום לעורר את השאלה – האם דין החוזה שנבחר על ידי הצדדים יחול גם ביחס לתניית השיפוט שבו. ככל שכך, היה מקום לבדוק מה עמדתו של הדין בבלגיה ביחס להיקף תחולתה הפרסונלי של תניית השיפוט. למותר לציין, כי לא מן הנמנע שלדין הבלגי יש השקפה שונה בתכלית ביחס לסוגיית היקפה הפרסונלי של תניית השיפוט.

לבסוף, פסק הדין בעניין לגזיאל מאופיין במידה רבה של אירוניה. כפי שצוין במפורש בפסק הדין, עניין לגזיאל נועד ליצור "דין ברור וחד משמעי"¹⁷ ו-"וודאות המשפטית"¹⁸. אולם, מששקע אבק הפולמוס המשפטי קשה לחלץ מפסק הדין בעניין לגזיאל את אותו כלל ברור ואחיד שביקשו שופטי העליון ליצור בפסיקתם. וזאת,

השיפוט הזר חוזה לטובת צד שלישי, בהתאם לסעיפים 34-38 לחוק החוזים (חלק כללי) תשל"ג-1973¹⁶, לוקה באותו כשל שמאפיין את פסיקתם של חבריו ושאותו ביקר בפסק דינו. הסיבה לכך היא שלצורך המסקנה שהוראה חוזית היא בגדר חוזה לטובת צד שלישי, ובפרט תניית שיפוט, יש להתחקות אחר דרך הפרשנות של אומד דעת הצדדים לחוזה ולהכריע אם הם ביקשו ליצור תנייה לטובת צד ג'. בנוסף, תניית שיפוט לא רק מזכה את הצד השלישי, אלא אף מטילה עליו חיוב להתדיין בפורום מסוים, וככזו היא לא יכולה להיחשב מלכתחילה כחוזה שהוא רק "לטובת" הצד השלישי.

קושי נוסף העולה מעמדות השופטים בעניין לגזיאל נוגע לסוגיה שממנה התעלמו כל חברי המותב: תניית השיפוט כללה הוראה של ברירת דין

16 שם, פסי' 4-5 לפסק דינו של כבוד השופט מינץ.
17 עניין לגזיאל, פסי' 18 לפסק דינו של כבוד השופט סולברג.
18 שם, פסי' 14 לפסק דינו של כבוד השופט שטיין.